

Apponyi és a Magyar Külügyi Társaság

Írta: Eöttevényi Olivér

Nem tudok elfogultság nélkül belekezdeni e sorok írásába, hiszen most, amikor Apponyi Albert születésének betöltött 80-ik évfordulója alkalmából tisztelői közül különösen azok, akik az ő munkásságának a Magyar Külügyi Társaságban az osztályosai, ezzel az Emlékkönyvvel óhajtának az ő nagyságának hódolni, reám az a feladat hárul, hogy éppen a jubiláns szívéhez és gondolatvilágához oly közel álló ezzel az intézménnyel s ennek az őhöz való viszonyával foglalkozzam. A Magyar Külügyi Társaságnak ügyvezetői állásában számtalanszor volt és van is alkalmam az ő munkásságát, felfogását, terveit és alkotásait közvetlen közelből csodálni, tehát talán — hivatali állásomnál fogva is — módom nyílik a Magyar Külügyi Társaság és elnökének egymáshoz való viszonyát közvetlen tapasztalásból ismerni. És mégis elfogultsággal fogok e sorok megírásába, mert úrrá lesz felettem az emlékezés, mikor visszagondolok ehhez a nagy emberhez való közéleti viszonyom szerény állomásaira. A Gondviselés ugyanis lehetővé tette azt, hogy az ő közéleti pályájának egy kicsiny részében igénytelen munkatársa gyanánt dolgozhattam, Lelki szemeim előtt ma a három évtized előtti események idéződnek fel, amikor ő a Pozsonyi Magyar Közművelődési Egyesület elnöki székében adott irányt és tartalmat Nyugatmagyarország emez intenzíven működő kulturális szervezetének, ahol nekem először volt módom, mint a közélet terén munkálkodni óhajtó kezdőnek, az ő általa kijelölt utakon vele együtt dolgozhatni. Az ez után következő évek és évtizedek aztán erre több ízben adtak lehetőséget, hisz, hogy többet ne említsek, az ő első kultuszminisztersége alatt, egyenesen tőle kaptam megbízást arra, hogy Magyarország közjogi helyzetéről Németország és Ausztria intelligens köreiből felvilágo-

sító előadásokat tartsak és Berlin, München, Stuttgart, Lipcse, Königsberg, Frankfurt, Bécs, Prága, Grác és a többi nagy városok érdeklődő publikuma volt a tanúja annak, hogy ezt a megbízást az én nagynevű mesterem szelleméhez méltóan és a magyar igazságba vetett rendületlen hittel, közjogi és alkotmánytörténeti tudásom latba vetésével igyekeztem valóra váltani. Aztán teltek az évek. A közélet forгатaga engem a kathedráról a politikai térre vitt s mint egy azóta tőlünk sajnosan elszakított nagy délvidéki vármegye első funkcionáriusa a Mesterrel, mint kultúrpolitikánk irányítójával, kényes s nagyjelentőségű ügyekben jöttem relációkba. De aztán elkövetkezett az összeomlás, hontalanokká lettünk igen sokan a saját szűkebb hazánkban, ott kellett hagynunk azt a földet, ahova gyermekkori emlékeink fűztek bennünket s a csonkává összezsugorodott országban igyekeztünk azt a hivatást teljesíteni, amelyet a kötelesség és a hazafias szándék reánk rótt. Ebben is ő volt a Mesterünk és ebben a munkakörben jutottam ismét közelebbi viszonyba öhozzá, akkor, mikor a vörös uralom rémeinek pusztulása után az ország társadalma megmozdult és kijelölte magának jövőd munkássága útját. Akkor alakult meg a Magyar Külügyi Társaság, melynek az élére ő állott s melynek az első vezetőségében szerény magamnak is hely jutott. Majd az ő bizalma s a Társaság óhaja arra hívott el, hogy ebben a körben az ügyvezető tisztét vállalam s így azóta és ma is a szoros együttműködés szálaival vagyok hozzá fűzve ahhoz a férfiúhoz, akinek politikai tájékozottságánál és egyetemes tudásánál talán csak egy tulajdonsága még nagyobb, az ő páratlan idealizmusa, amely innen-onnan hatvan esztendő közeleti pályáján mindenkör, mint egy világító fáklya tündökölt s amely ezt a mélyen vallásos s a lelke egészével önzetlenül gondolkodó és alkotó embert méltán tette egy szerencsétlen, letiport, de a jövődjében rendületlenül bízó nemzetnek szellemi vezérévé, igazi értelemben veil patriarchájává.

Ezek a gondolatok rajzanak az agyamban, amikor most tollat ragadok, hogy néhány ecsetvonással megfessek Apponyinak a Magyar Külügyi Társasághoz való viszonyát. Bátran merem mondani, hogy azok között a közeleti tevékenységi ágak között, amelyekben ő olyan fáradhatatlan, ez a mi szervezetünk az ő szívéhez legközelebb állók közé tartozik, Apponyi ma

Magyarországnak a külföld elé vetített élő lelkiismerete. Apponyi ma a külföldön mint a magyar gondolat, a magyar fel-fogás, a magyar törekvések és a magyar célkitűzések élő meg-testesítője szerepel. Apponyi ma egy világ közvéleménye előtt lígy áll, mint egy mostanság letiport, megtépázott, szerencsét-len, de évezredes múltjára büszkén visszatekintő és jövőben is élni akaró nemzetnek a tipikus *representative man-je*. A politika harcmeze je nem adta meg neki a múltban azt a lehetőséget, hogy hazáját oly hivatali állásban szolgálhassa, amely az ő egyéniségének és hivatottságának leginkább felelt volna meg. Minálunk évtizedeken keresztül nem ismerték a politikai váltó-gazdaságot, minálunk az ellenzék sorai közt küzdő pártvezér-nek nem volt és nem lehetett reménye arra, hogy tehetségét olyan felelős állásban ragyogtassa, amint arra szükség lett volna. Ha tehát bár a politikai fordulat az ő nagyságának két ízben is módot adott arra, hogy mint a kormány tagja irányíthassa ha-zája közéletének egyik legfontosabb terepnumát, a kultúra ügyét, de arra, amire leginkább lett volna hivatva: a külpoliti-kában való vezetésre, a mi mostoha viszonyaink nem nyújtottak neki lehetőséget. El kellett jönnie Trianonnak, meg kellett ér-nünk a megcsonkítás és a megalázás döbbenetes korszakát, hogy ez a nemzet, amely a maga kicsiségével legalább elérte önrendelkezési jogát, tudatára ébredjen annak, hogy ez a férfi mit jelent neki a külpolitikai téren, hogy ez a férfi micsoda *valeur* a kicsinyes torzsalkodások és a sajnos, oly gyakran ta-pasztalt pártos törekvések zűrzavarában. Ma már minden ma-gyar ember jól tudja, hogy a nagy világon az ő egyénisége olyan érték, amely nemzetünknek a külföldön igen sokat tud hasz-nálni s ma már nincs kételkedés sehol az iránt, hogy ebben a hivatásban őt mindenkinek, társadalmi és politikai különbség nélkül nemcsak támogatni kell, hanem valósággal ő benne látjuk a mi nagy harcainknak a legnagyobb reménységét is.

Apponyi ma a magyar öntudatnak, a magyar múltnak, a magyar jelennek és a magyar jövőnek a világ közvéleménye előtt legpregnansabb képviselője. Amikor ő megjelenik a Nemzetek Szövetségében, hogy ott a mi jogainkért sikra szálljon, amikor ő elmegy az Óceánon túlra, hogy Amerika szabad földjén hirdesse a magyar igazságot, amikor ő páratlan nyelvtudásával, szónoki képességével és közjogi, meg történelmi ismereteivel

a nemzetközi konferenciák szószékein, a külföld előkelő folyóirataiban, vagy napi sajtójában keres érvényesülést a mi ügyünknek, akkor ő és a magyar nemzet nemcsak egymástól elválaszthatatlan két fogalommá lett, de egy fizikai személyben koncentrálna, egy egész nemzetnek a gondolata ölt testet. Ez az apostoli munka az ő igazi hivatása. Ez az igazi Apponyi. Ez a nyolcvan-estendős férfi egy több, mint félszázados közéleti múlt semmi mással nem pótolható tapasztalatainak a tárházával, egy, az ország közéletében mindenkor nagy szerepet játszó nemzetség vérének az átöröklés örök törvénye szerint élő erejével, egy, a tanulásban fáradhatatlan, a tudásban kimélyült, az akaratban megacélosodott és minden egyéni hiúságot kizáró idealizmusban kikristályosodott egyéniség páratlan munkakedvével olyan nekünk magyaroknak, mint a Sión hegye, ahova csak áhitattal tudunk feltekinteni, ahol a mi sorsunkat látjuk visszatükröződni s ahonnan a mi reményeink szállnak oda, az örökkévaló igazság Atyjához, aki ennek a férfinak a munkáját, ennek a törekvéseit, ennek a reményeit meg kell, hogy hallgassa, hiszen bár küzdelmek és csalódások útja ez a földi pálya, de mindnyájunkban, jó keresztényekben él az a rendíthetetlen hit, hogy ezeknek a küzdelmeknek a befejeztével elkövetkezik még reánk a megváltás s az igazságnak a diadala.

A Magyar Külügyi Társaság hivatalosan 1920. évi április hó 18-án alakult meg, de tulajdonképeni működését már az 1918. év őszén kezdte meg, amikor Magyarországnak Ausztriától történt elszakadása és közjogi értelemben vett önállósulása hazánk közéleti tényezőiben azt a gondolatot érlelte meg, hogy országunknak a világpolitikába való bekapcsolását társadalmunk megfelelő nevelése útján is elő kell készítenünk. Egy lelkes férfiú, egy, a szép eszmékért minden kiviteli nehézség ellenére rendületlen kitartással küzdő egyéniség, Paikert Alajos volt az, aki időt s fáradságot nem kímélve, agitált és buzgólkodott akkor azzal a céllal, hogy egy olyan társadalmi alakulatot hozzon létre, amely az önálló magyar külpolitikát a közönség művelt rétegeiben megérlelje, egységes célkitűzéseket teremtsen és létrehozza a társadalmi téren azt az atmoszférát, amely az egész-

séges külpolitika reális eredményeinek elérhetése végett nélkülözhetetlen. Csak vissza kell gondolnunk most, közel nyolc esztendő múlva, az 1918. év őszének a zivataros napjaira. Elszakadtunk Ausztriától, koronás királyunk pedig uralkodó jogainak gyakorlásától, a viszonyok kényszerítő hatalma alatt, visszavonult. Jogilag tekintve önállóakká lettünk ugyan, de az ország olyan volt, mint egy izzó katlan. Egy több, mint négy esztendeig tartó és szerencsétlenül végződött háború nyomán kelt minden megpróbáltatás reánk nehezedett. És ekkor érkezett el annak az ideje, hogy a magyar külpolitikát ne csak hivatalosan szervezzék meg, hanem egyúttal a társadalmat is olyként alakítsák át, hogy az az összes politikai problémák között a legfontosabb, a külpolitika iránt elegendő érzékkel rendelkezék és tisztán lásson. Valósággal sziszifuszi munka volt ez, hiszen a magyar nemzet, amelynek nagy uralkodói századokkal azelőtt oly fényes pozíciót tudtak hazájuknak biztosítani a világ külpolitikájában, az a nemzet, amely Nagy Lajosokat és Hunyadi Mátyásokot szült s amely még a szétdaraboltság korszakában is, az erdélyi fejedelemség idejében, igen nehéz viszonyok közepette a külpolitikai éleseszűségnek annyi fényes bizonyítékát szolgáltatta; ez a nemzet négyszáz év óta úgyszólván elszokott attól, hogy külpolitikával foglalkozzék. A bécsi udvar, a maga világhatalmi pozíciójában, maga vette kezébe és negyedfélszázadon keresztül keményen a kezében is tartotta ezt a problémát s amikor az 1867. évi kiegyezés létrejött és ezzel részben a delegációk intézménye útján, részben pedig a magyar miniszterelnöknek törvényileg biztosított befolyása alapján külügyeink vezetésére némi ingerenciát nyertünk, ez a nemzet széles rétegeibe, a társadalomnak a közügyek iránt érdeklődő tömegeibe -valójában nem tudott soha sem behatolni. Itt álltunk tehát 1918 őszén egy óriási kataklizmában, hadseregünk szétzüllött, határaink védtelenek voltak, ellenségek vettek bennünket körül, a béketárgyalások küszöbön állottak s a nemzet nagy részének sejtelve sem volt — ami pedig jövőnkre nézve sorsdöntő lehetett — a külpolitikai helyzet igaziképéről, sőt valljuk be, érzéke is hiányzott ennek a helyes felismerésére. A Paikert ideája tehát kétségkívül nemes és szép gondolat volt és az azóta lefolyt esztendők igazolták, hogy eszméje a gyakorlati életben dús virágzásnak is indult.

Az akkori viszonyok közepette azonban nem lehetett még szó a Külügyi Társaság tulajdonképpeni szabályos megszervezéséről, így tehát egyelőre megelégedtek azzal, hogy a külpolitikával foglalkozó közéleti kiválóságok közül többen tájékoztató előadásokat tartottak és ezek sorában természetesen a legelső Apponyi volt, aki mellett Berzeviczy Albert, Teleki Pál gróf, Hegedűs Lóránt és mások igyekeztek ezt a nemes hivatást valóra váltani. De aztán nemsokára ránk zúdult a bolsevizmus réme, majd a román megszállás, úgyhogy hosszú időnek kellett eltelnie, amíg az elvetett mag kikelhetett.

1920. évi április 18-ika tehát a Külügyi Társaság hivatalos létrejövetelének a dátuma. Felejthetetlen lesz az a jelenet mindnyájunknak, akik ezen a tavaszi napon ott voltunk a Magyar Tudományos Akadémiában, hogy az összehívó szóra egybegyűlve, testet adjunk a gondolatnak, amikor végigjártattuk szemünket a megjelentek során és ott láttuk az ország előkelőségeinek s a külpolitika iránt érdeklődő nagy közönségnek a hatalmas falanxát. Apponyi Albert gróf a feleségével, Andrássy Gyula gróf, Berzeviczy Albert, Wlassics Gyula báró, Teleki Pál gróf, Wekerle Sándor, Klebelsberg Kunó gróf, Zichy Aladár gróf, Földes Béla, Lers Vilmos báró, Nagy Ferenc, Töry Gusztáv, Zoltán Béla, Pallavicini György ögróf, Raffay Sándor, Ambrózy Lajos gróf, Csáky Imre gróf, Scitovszky Tibor, Kánya Kálmán, Drasche-Lázár Alfréd, Fáy Gyula, Giesswein Sándor, Térfi Gyula, Petri Pál, Pulszky Garibaldi, Farkas Edith, Yolland Arthur, Czettler Jenő, Angyal Pál, Havass Rezső, Paikert Alajos, Bálás Béla, Eöttevényi Olivér, Csánki Dezső, Márffy Ágost, Majovszky Pál, Dormándy Géza, Ruttkay Vilmos és még sokan mások jelentünk ott meg akkor, hogy megalakítsuk a Magyar Külügyi Társaságot. Az alakuló közgyűlést Paikert Alajos nyitotta meg, aki beszédében kifejtette, hogy a Társaság célja, mint társadalmi szervezetnek az, hogy Magyarország külügyi érdekeit minden téren erélyesen és eredményesen érvényesítse, a magyar közönség külpolitikai érzékét felkeltse, öntudatos magyar külpolitikai eszmekört alakítson ki s ezzel kapcsolatban a külföldet a magyar viszonyokról, a magyar közönséget pedig a külföldi viszonyokról állandóan és megbízhatóan tájékoztassa.

„Oda kell hatnunk — mondta a szónok — hogy őszinte és hasznos barátokat és szövetségeseket szerezzünk a külföl-

dön, ahol pedig ez nem lenne lehetséges, ott azt igyekezzünk elérni, hogy tisztelettel emlékezzenek meg mindig a magyar nemzetről.”

Az alakuló közgyűlés azután egyhangú, viharos lelkesedéssel választotta meg a Társaság elnökévé Apponyi Albert grótot, továbbá társelnökké Andrássy Gyula grótot, Berzeviczy Albertet, Csernoch Jánost, Teleki Pál grótot és Wlassics Gyula bárót. Erre az elnöki széket Apponyi foglalta el s az a beszéde, amit akkor mondott, oly klasszikus formában állította a magyar nemzet elé a Külügyi Társaság hivatását, amelynél szebben és megérthetőbben senki azt megrajzolni nem tudná.

„Mint minden szervnek atrofiája — így szólt Apponyi — úgy külügyi érzékünké is az állandó nem-használásból ered. Mikor megszűnt az erdélyi fejedelmek és II. Rákóczi Ferenc diplomáciája, tehát a XVIII. század elejétől kezdve, Magyarország és a magyar tényezők külpolitikával egyáltalában nem foglalkoztak, azt teljes dinasztikus feladatnak tekintették, a külpolitikát dinasztikus szempontból vezették és a dinasztíával való összeköttetéseinkben évszázadokon át nem akadt rá eset, hogy dinasztikus és összbirodalmi gondolattól átitatott külügyeink vezetését a fejedelem magyar emberre bízta volna. A rendi alkotmány szereplőinek gondolatmenetét egészen elfoglalta az alkotmányos Magyarország olyan-amilyen törvényes önállósága, meg a nemesi privilégiumok megoltalmazásáért folytatott harc. Az 1848—49-iki magyar kormányzati éra túlságosan rövid volt ahhoz, hogy magyar külpolitikai tradíciókat állíthatott volna fel. Néhány külföldi diplomáciai misszióra adott ugyan alkalmat és egy ilyenben lett először kimagaslóvá idősb gróf Andrássy Gyula szereplése, e rövid epizód után azonban bekövetkeztek a teljes elnyomás szomorú évei, míg a 67-es éra ebben változást nem okozott, A 67-es éra tudvalevőleg a magyar miniszterelnöknek intézményesen biztosított befolyást a közös külügyek legfőbb irányelveinek megállapítására és vezetésére s a magyar országgyűlésnek kettős ellenőrző hatáskört biztosított. Egyet egyenesen, melyet a magyar miniszterelnökkel szemben gyakorolhatott és egyet, melyet a közös külügyminiszterrel szemben a delegációk útján gyakorolt. A delegációk intézményének vérszegénysége és minden évben csak rövid időre való foglalkoztatása megakadályozta azt, hogy ez

a direkt ellenőrzés hatályos legyen, a miniszterelnöknek a külügyek terén való pusztán indirekt befolyása pedig — bizonyos pillanatoktól eltekintve, amelyekben nagyobb volt a nemzeti fellobbanás, mint például az orosz-török háború idején — elvette a kedvét az országgyűlésnek attól, hogy azzal foglalkozzék, aki voltaképen csak ellenőre volt a külügyi tevékenységnek.”

Miután Apponyi a magyar külpolitikai érzék ezidő szerinti fejletlenségének az okát ebben a néhány tömör mondatban oly találóan rajzolta meg, amely megvilágította egyrészt a Habsburg-dinasztia uralma alatti külpolitikai iskolázatlanságunkat, másrészt leplezetlenül rámutatott arra is, hogy a 67-iki kiegyezés ezen a ponton bizony csak hiányos megoldást tudott létesíteni. Ennek a politikai, belső okaira nem akarunk itt kiterjeszkedni, csupán azt óhajtjuk konstatálni a 67-es orthodoxia tanával szemben, amely ezt a máskülönbben kitűnő törvényalkotást egyáltalában minden szempontból teljesen bírálaton felül állónak tekintette, hogy abszolúte tökéletes törvényalkotás alig van. Apponyi különben nem habozott kijelenteni azt sem, hogy a magyar nemzetnek ez a külpolitikai tájékozottság-hiánya a magyar politikusok közül igen soknak az állásfoglalására döntő volt a múltban. Elmondja ebben a beszédében, hogy mikor idős gróf Andrássy Gyula személyében először történt meg az, hogy egy lángelmejű magyar államférfiú a monarchia külügyeinek az élére állott, akkor nemzetünknek épen a külpolitikai tájékozatlansága eredményezett egy sajátságos tényt. Andrássy ugyanis rendkívül nehéz viszonyok közepette, háború kikerülésével tudta akkor a monarchia és különösen a magyar nemzet érdekeit megóvni, azonban csodálatos, hogy diplomáciai sikerreinek a tetőpontján épen a magyar nemzet részéről találkozott legkevesebb megértéssel. „Magamat sem veszem ki — mondja nemes nyíltsággal Apponyi — én sem értettem őt meg. Egyike volt ez azon politikai ténykedéseimnek, melyet leginkább megbántam.”

Azt hisszük, ennél nyíltabb őszinteséggel és az igazán nagy lélek mélyebb közvetetlenségével senki sem szögezhetne volna le azt a tényt, hogy a politikában változnak a viszonyok épúgy, mint a megítélések és sokszor kénytelenek vagyunk a múltban megdönthetetlennek tartott álláspontunkat is revízió alá venni.

De minket ez a visszaemlékezés inkább azért érdekel, mert élesen rávilágít arra, hogy a külpolitika egyetemes szempontjai iránt való érzék az évszázados elhanyagoltság miatt, ebben a különben erős politikai képességgel rendelkező nemzetben annyira meggyengülhetett, hogy félszázaddal ezelőtt, Andrássy külügyminisztersége alatt, még olyan politikai kapacitások is ennek a hatása alá kerültek, aminő Apponyi volt.

„Katasztrófális események folytán és olyan körülmények között, amelyek lehetetlenné tették, hogy ennek megőrüljünk — így folytatta Apponyi — tényleg helyreállott Magyarország teljes függetlensége és ezáltal annak a szükségessége, hogy külügyeinkkel teljes tudással foglalkozni tudjunk. Az események azonban minket a vízbe dobtak, mielőtt úszni tanultunk volna. A magyar nemzetnek össze kell tehát szednie összes természetes adományait, egész politikai génuszát, hogy ezt ezen a területen is tudja érvényesíteni, még pedig a legnehezebb és legdöntőbb körülmények között.”

Miután Apponyi ekként külpolitikai mentalitásunk egész horizontját megrajzolta, rátért a Magyar Külügyi Társaság megalakításának szükségességére és annak a feladataira. „Nagyon indokolt volt tehát — mondja — egy olyan társadalmi szerv megalakítása, amelynek feladata nemcsak a külügyek iránti érzék ébrentartása, hanem azoknak a tudományoknak szervezése és irányítása is, amelyek szükségesek arra, hogy a magyar intelligenciának hivatott része ennek a tárgynak tudományos alapjaival megismerkedhessek, valamint annak a propagandának a szervezése, amelyet eddig oly sajnálatosan elhanyagoltunk. És hogy elhanyagoltuk, nem csupán a mi ázsiai indolenciánknak tulajdonítandó, ámbár ennek is, de annak a körülménynek is, hogy a közös külügyi szolgálat támogatására ebben a tekintetben nem mindig számíthattunk. Én például akárhány helyen külföldön, ahol előadást tartani szerencsém volt, a magyar alkotmány fejlődéséről, Magyarország közjogi helyzetéről, gyakran tettem azt azzal a kellemetlen érzéssel, hogy nem tudtam, vajjon, ha hallgatóimnak valamely része bővebb felvilágosításért ott levő külügyi képviselőtünkhöz fordul, attól megerősítését és nem megcáfolását, vagy legalább is lemosolygását fogja-e hallani annak, amit elmondottam?”

Megdöbbenően komoly jellemzése ez a mi, az összeomlást

megelőző utolsó félszázad alatt észlelt külpolitikai helyzetünknek, amely a meggyőző igazság erejével hat, amikor a mi hosszú időn át való külpolitikai elárvultságunkat így festi meg. Ma már nyíltan lehet erről beszélni, ma már leplezetlenül elmondhatjuk, hogy a magyar államiság és a magyar önállóság követelményei iránt a monarchia irányadó tényezőinek jelentékeny része nemcsak hogy elegendő érzékkel nem bírt, de azt egyenesen ellenséges szemmel nézte. Én magam is érdekesen szomorú élményt éltem át ezen a téren. Amikor 1908-ban a monarchia Bosznia-Hercegovinát annektálta, a magyar közvéleményben élen alakult ki az a felfogás, amely azután törvényhozási úton is kifejezésre jutott, hogy Magyarország ezekre a tartományokra — mint a Magyar Szent Korona egykori részeire — a jogigényét fentartja. Én két évvel később az annexió ügyéről Németországban több előadást tartottam és pl. Majna-Frankfurtban is, az ottani Jogászegyletben előadtam nemcsak az annexió lényegét és politikai jelentőségét, de egyúttal kifejtettem Magyarországnak Bosznia-Hercegovinára vonatkozó történeti jogait is. A frankfurti napilapok akkor erről az előadásomról hosszabb tudósítást közöltek, ami úgy látszik, szeme elé került olyan bécsi köröknek, amelyek nem szívesen látták az önálló magyar törekvések hangoztatását. S amint aztán bizalmasan értesültem, igen magas helyről tudakozódtak aziránt, hogy vajjon én felsőbb megbízásból tartottam-e jelzett előadásomat? Amikor aztán megnyugtatták őket, hogy az előadás csak az én egyéni akcióm volt, a dolog elsimult. Ime, egy kis illusztráció arra nézve, hogy a teljesen legális magyar felfogás is hogyan kerülhetett ellentétbe a bécsi irányadó körök nézetével.

Elnöki megnyitó beszédének további folyamán Apponyi a Külügyi Társaság első feladatáknak azt jelölte meg, hogy mivel a régi szövetségek megszűntek, készítsük elő a magyar közvéleményt a teljesen” szabad orientációval kiépítendő magyar külpolitikára, megválasztva ezentúl szövetségeseinket ott, ahol „a nemzeti rekonstrukció munkájában minden tekintetben a legjobb akaratot és a leghatályosabb segítséget nyerhetjük.” A Társaság közvetlen programjának második feladatáknak pedig kifejtette, hogy külügy és belügy teljesen összenőtt, „belpolitikánkban és annak minden ténykedésében, kormányzati és törvényhozási szempontból, sőt öntudatos vezetés alá állítandó

társadalmi momentumaiban is, mindig tekintettel kell lennünk arra, hogy azok kifelé milyen kihatást gyakorolnak?” Itt Apponyi, a maga kultuszminiszteri tapasztalataira hivatkozva, leszögezte azt a tényt, hogy a legszorosabb értelemben vett magyar belügyek elintézésébe is mindenkor erősen befolytak a külügyi tekintetek is, ami speciálisan a vallás- és közoktatásügyi minisztérium reszortjánál érthető is. „A mi mai helyzetünkben — így szólt — egyenesen életkérdés az, hogy a mi belügyi politikánkat összhangba tudjuk hozni azzal a törekvéssel, hogy a művelt világnak tiszteletét és rokonszenvét magunknak biztosítsuk.”

A csonka ország világpolitikai helyzetét ezekkel a szavakkal illusztrálta: „A legjobb propaganda-munka az, hogy Magyarország tényleg azt a gondolatot ébressze azoknál a hatalmaknál, amelyek ma a világ sorsa fedett döntenek, hogy Keleteurópának és az ahhoz fűződő nagy emberiségi érdekeknek a nyugalma egy erős Magyarország által jobban van biztosítva, mint bármely alakulat által.”

A propagandáról szólva elmondta még, hogy itt különösen irodalmi téren, igazaink ismertetése céljából kell sürgősen cselekednünk, végül pedig kitért arra, hogy a Külügyi Társaság a Nemzetek Szövetségének eszméjét is szolgálni kívánja. E téren magát a Népszövetség gondolatát, mint ideált kellőleg mérlegelve, nem habozott kijelenteni, hogy ennek mostani alakjában, súlyos hibái is vannak, amelyeknek a reformjáért küzdeni nekünk is kötelességünk és ezt békés eszközökkel leginkább azokon a fórumokon végezhetjük, ahol módunkban áll a világ közvéleményéhez fordulni s azt felvilágosítani. Mikor Apponyi ezt elmondta, akkor Magyarország még nem volt a Nemzetek Szövetségének a tagja, így tehát fokozottabb mértékben megokolt volt a Külügyi Társaságnak az az akciója, amely a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójába kívánt bekapcsolódni, mint ennek magyarországi szerve. A megfelelő angol társaságtól ez: irányban akkor már megkeresés is érkezett hozzánk s azért beszédét Apponyi így folytatta: „A jól felfogott magyar érdek politikai szempontjából is a bekapcsolódás a Nemzetek Szövetsége mellett, most meginduló mozgalomba reánk nézve rendkívüli fontosságú.”

„Ezek azok a gondolatok — fejezte be a beszédét — amelyeket ennél az alkalomnál kifejezni óhajtottam, hogy minden tényezőnek, a külügynek, a belügy minden részének, a jogrendnek, a jogrend biztosításának, a kultúrpolitikának, a szabadság és a demokratikus haladás biztosításának összhangja mennyire szükséges arra, hogy Magyarország megszerezze azt az erkölcsi pozíciót, amelynek megszerzése alapja annak, hogy megint visszanyerje — adja Isten, mentől előbb — az őt megillető hatalmi pozíciót!”

Apponyinak itt vázlatosan ismertetett s rendkívüli hatást kiváltott beszéde után a Magyar Külügyi Társaságot megalakultnak jelentette ki és az alakuló közgyűlés egyúttal megválasztotta a Társaság vezetőségét is, melybe a fentebb említett társelnökökön kívül, mint igazgatóságot, Paikert Alajost, Bálás Béla nyűg. főispánt és e sorok íróját választotta meg.

Most már megkezdődött tehát a Társaság munkája, amely itthon a felvilágosítást, a külpolitikai nevelés céljait szolgálta s evégből szakosztályaiban előadások tartása, munkák kiadása, önálló könyvek és röpiratok megírása és egyéb hasonló eszközökkel igyekezett programját valóra váltani, a külföldön pedig a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójába való tényleges bekapcsolódás révén kezdte meg fontos hivatásának a realizálását.

A Népszövetség támogatására Olaszországban alakult társadalmi szervezet nevében Ruffini egyetemi tanár, volt miniszter meghívására a Külügyi Társaság ekkor Miklós Ödön nyűg. államtitkár által képviseltette magát azon a milánói konferencián, amelyen Társaságunk felvétele a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójába tényleg megtörtént, ennek a folyamánként pedig az 1921. év januárjában Parisban, az Unió tanácsülésén jelent meg először Társaságunk egy háromtagú delegációval, amelynek vezetője Apponyi gróf volt, tagjai pedig Paikert Alajos és e sorok írója.

A párisi konferencia jelentőségét a Magyar Külügyi Társaságra nézve épen az adta meg, hogy azon a magyar delegációt Apponyi vezette s az ő ottani felszólalásai adták meg az irányt nemcsak a magyar álláspontnak, de egyúttal ez volt az első alkalom a háború után, hogy nemzetközi konferencián a magyar társadalomnak módja nyílt felfogásának a kifejtésére. Maga a

párisi konferencia tulajdonképpen a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójának u. n. *conseil*-, tehát tanácsulése volt, amely az évente megtartatni szokott *assemblée*, tehát közgyűlés elé kerülő fontos tárgyakat előzetesen vitatta meg. A conseilnek minden ország népszövetségi szervezetéből három tagja van és ezeknek a sorába Apponyi mellett eredetileg Berzeviczy Albert volt kijelölve, aki azonban akadályozva volt a kiutazásban. A conseil-ülésnek a jelentőségét reánk nézve egyébként épen az a mozzanat emelte, hogy Magyarország akkor még nem volt felvéve a hivatalos Nemzetek Szövetségébe, tehát ez volt az első alkalom, amikor a Népszövetség eszméjét támogató és már akkor is sok állam megfelelő organizációját felölelő intézményben Magyarországnak lehetősége nyílt felfogása kifejtésére.

A külsőségek is mutatták már a konferencia fontosságát. Léon Bourgeois, a francia szenátus elnöke, aki akkor egyúttal a Népszövetségi Uniónak is elnöke volt, a francia szenátus épületének, a történelmi nevezetességű PaJliais de Luxembourg-nak több termét bocsátotta a konferencia rendelkezésére, úgy-hogy a keret a mozzanat jelentőségéhez méltó volt. Soha sem felejttem el azt a pillanatot, amikor a tanácssteremben meg-jelentünk. A fogadtatás hűvösen udvarias volt s jellemző volt például az egyik azóta elhalt francia diplomatának, D'Estour-nelles de Constant-nak a viselkedése, aki Apponyit még a régi jó időkből jól ismerte, sőt tudomásom szerint a háború előtti magyarországi tartózkodása alkalmával vendége is volt neki, de mikor most megpillantotta, akkor az udvariasan tartózkodó főhajtáson kívül a barátságnak egyéb jelét dokumentálni nem volt hajlandó, sőt a nap folyamán alkalmat vett arra is, hogy Apponyinak ezt a tartózkodó magatartását megmagyarázza, ami persze nem volt egyéb, mint az, hogy az ő hazája „ellenségeiver”^{tc} szemben őt a jogos keserűség tölti el. Visszafojtott idegességgel mutatott rá a német csapatok által francia területen elkövetett pusztításokra és ezekből azt a konklúziót vont le, hogy azzal a nemzettel szemben, amely ennek a pusztító szellemnek a fegyvertársa volt, őt méltó elkeseredés tölti el. Apponyi erre az elfogult, de a háború utáni évek francia mentalitását élénken jellemző nyilatkozatra önérzetesen, de finom vágással ríposz-tozott, amikor azt felelte, hogy elismeri ugyan a franciákat ért súlyos veszteségeket, azonban ne feledkezzenek el arról sem,

hogy viszont mi a mi hazánknak két harmadát veszítettük el és ebben a nagy összeomlásban maga Apponyi is nemzetségének ősi otthonát látta idegen impérium alá kerülni. Ha tehát azt keressük, hogy ki a nagyobb vesztes, akkor nem lehet vitás a mi szegény nemzetünknek a szomorú elsősége.

Egy kis epizód ez az egész, de megvilágítja azt a helyzetet, amelyben mi akkor állottunk és ez a D'Estournelles-féle jelenet nem volt magában álló, hiszen barátokat ott igazán nem találhattunk. Apponyi taktikája ezzel szemben az volt, hogy a szőnyegre került tárgyakhoz soha nem a mi magyar keserűségünk szemüvegén keresztül szólott hozzá, hanem mindig egyetemes külpolitikai szempontokból. Így például, amikor tárgyalás alá került a lefegyverzés problémája, akkor Apponyi az egész konferencia osztatlan figyelme közepette kezdett beszélni széken és mégis határozottan, tapintatosan és mégis aláhúzva a szavakat ott, ahol kellett. Nem panaszkodott, nem igyekezett szerencsétlen hazája iránt szánalmat ébreszteni, hanem a minket ; ért sérelmeket beállította a világpolitika szemszögébe. Ez elvi alapon rámutatott a bolsevizmus fenyegető rémére, amelyet ha egy katonailag erős Magyarország fel nem tartóztathat, akkor késő lesz már Nyugateurópa jajveszékélése.

A tárgyalás alá került kérdéseknek reánk nézve másik fontos komplexuma a nemzeti kisebbségek jogainak a védelmére vonatkozott, figyelemmel a Magyarországtól elszakított részekben élő magyarság helyzetére. Apponyi felszólalásában ennél a kérdésnél élénk színekkel ecsetelte azt, hogy ennek a nagy elvnek, a kisebbségek jogainak nemcsak a dekretálása a fontos, hanem még inkább az, hogy ez a jogvédelem végre is hajtassék. Ennek a realizálását oly módon indítványozta, hogy az Unió külön bizottságot szervezzen, amely a panasz tárgyává tette sérelmeket a helyszínére teendő kiszálláskor megvizsgálva, tegyen az orvoslásra nézve előterjesztést. Végül a konferencia anyagának harmadik tárgyalási pontját illetően, amely a gazdasági helyzet bajain kívánt segíteni, előadta, hogy nekünk nagy iparvállalataink üzemének a fentartásához szükséges szénvidéket elvették tőlünk és emiatt még megcsonkultságunkban való fenmaradásunk is gazdaságilag kétségessé vált. Elmondotta, hogy a magyarországi gőzmalom-ipar és speciálisan a budapesti gőzmalom-telepek a világversenyben is a legelőkelőbb helyek

egyikét vívták ki maguknak, azonban ez a hatalmas iparág előbb-utóbb tönkre kell, hogy menjen, mivel őrlési anyagának legnagyobb részét a bácskai és bánáti gabona adta meg, azt pedig — bár ott ilyen, tömeges feldolgozásra szolgáló malomberendezések nincsenek — az úgynevezett utódállamok politikai okokból mégsem engedik hozzánk kellő feldolgozásra. Minthogy pedig a világtermelésnek legalább is a háború előtti szinten tartása világérdek és semmiféle győztes állam nem törekedhetik arra, hogy a világgazdaság ezentúl kevesebbet és rosszabbul termeljen, mint annak előtte tette: ebből következik, hogy egyenesen világérdek a mi, ily módon létrejött gazdasági válságunknak a reparációja.

Ebből a néhány és valóban csak főbb vonásaiban odavetett tételből is megállapítható Apponyi gondolatmenetének a logikája s ezt azért tartjuk fontosnak itt leszögezni, mert ő később is mindazokon a nemzetközi konferenciákon, amelyeken akár a társadalmi szervek megbízottjaként, akár mint Magyarország hivatalos delegátusa vett részt, a felmerülő kérdéseknél a magyar problémát mindenkor elvonatkoztatva annak reánk nézve oly fájdalmas, de a nagy világot nem érintő érzelmi momentumaitól, mint keleteurópai problémát állította be, amelyet ha nem orvosolnak, ebből a világpolitikának és a világgazdaságnak lesz igen súlyos, esetleg később már helyre sem hozható vesztesége. Ezt ismételten hangsúlyozzuk, mert ez a felfogás mutatja Apponyi külpolitikai koncepciójának a magasabb rendűségét és a világpolitika mindenkori felfogásába való beleilleszkedni tudását. Az kétségtelen, hogy egyénileg neki, a mélyen érző és hazája sorsát valóban szívében viselő államférfiúnak erőt kellett magán vennie, amikor nem tette külön, minden alkalommal panasz tárgyává azt a temérdek sérelmet, amely minket ért. De a valódi politikus és diplomata éleslátásával nagyon helyesen mindenkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem oly módon lehet a világforumokon célt érni, hogy a magunk bajait panaszzoljuk, hanem az egyetemes emberiség bajaira kell felhívni a figyelmet.

A párisi konferencia azt a három magyar javaslatot, amelyeket Apponyi gyönyörűen konstruált beszédben terjesztett elő s amelyeknek a lényegét a fentiekben vázoltam, egyhangúlag elfogadta s ez kétségkívül nagy sikere volt Apponyinak,

különösen ha figyelembe vesszük azt az ellenséges légkört, amely akkor ott bennünket körülvelt. A conseil azonban nemcsak elfogadta ezeket a javaslatokat, hanem az első kettőt, mint a saját javaslatát terjesztette a Népszövetségi Ligák Uniójának azon év júniusában Genfben megtartott közgyűlése elé. Ez bizonyára igen nagy erkölcsi eredmény volt, mert ne feledjük el azt, hogy a párisi konferencia idején Magyarországon a békeszerződés még nem lépett hatályba és hazánk nem volt a Népszövetség tagja, az akkori idők mentalitása szerint tehát, a nyugati érdekeltségek szemében, valóságos „vogelfrei” terület voltunk. Ha ennek ellenére Parisban az Apponyi javaslatait elfogadták, akkor ez azt igazolta, hogy azoknak belső igazságától és ethikai fontosságától ellenségeink sem tudtak elzárkózni. De ne felejtjük el azt sem, hogy Apponyi ezekben a javaslatokban letette annak a külpolitikájának a pilléreit is, amelyeket később a Népszövetségi Ligák Uniójának közgyűlésein állandóan képviselt, tehát a párisi indítványok valóságos programbeszédet tartalmaztak. Sőt tovább megyek. Apponyi, amikor később a magyar kormánytól több ízben megbízást kapott, hogy hazánkat a hivatalos Népszövetség előtt képviselje, ottani felszólalásaiban és ténykedéseiben is mindig ezeket a szempontokat követte. Ha csak egy futó pillantást is vetünk a fentebb vázolt három rezolúcióra, akkor tisztán látjuk ezt. A kisebbségi kérdés állandó figyelemmel kísérése és a kisebbségeken ejtett sérelmek tárgyilagos megállapítása — ami kétségkívül a legcélszerűbben a helyszínére történő kiszállás útján történhetik — Apponyi kisebbségi politikájának később is a tengelye maradt s az légiéi j ebb azzal bővült még, hogy mind erélyesebben követeli a nemzetközi döntőbírósi eljárás alkalmazását és a népszövetségi egyezségokmány vonatkozó rendelkezéseinek ily értelmű fejlesztését. A lefegyverzés problémájába klasszikus világossággal állította be a magyar kérdést az Európát fenyegető bolsevik veszedelem szempontjából. Mi már akkor a bolsevizmus nyomóságaiból kilábalotimk, de Európa feje fölött mostanáig sem vult el egészen ez a veszedelem. Minthogy pedig egy leszerelt ország, amelyet bolsevik támadás fenyegethet, az önvédelmi eszközök hiánya miatt az európai helyzetet megmenteni nem képes, ebben implicite bennfoglaltatik az a felfogás is, hogy Magyarországtól a teljes leszerelést követelni s ezzel szemben

a szomszédoknak állig felfegyverkeztségét túrni az európai politika horizontjából nézve is kárhozatos dolog. Végül a nyersanyagtermő területek és az azokat feldolgozó országrészek egymástól elszakítása természetesen vonja maga után a termelés csökkenését, ami pedig sem nem európai, sem nem általános gazdasági világrészek.

Azt a gigantikus küzdelmet, amit Apponyi Trianon óta, sőt általában Nagymagyarország összeomlásának idejétől kezdve hazánk érdekeiért mint külpolitikus folytatott, nem lehet egyedül annak a pozitív eredményeiből megítélni. Sajnos, mi, az úgynevezett legyőzöttek, akik régi területünk egyharmadára csonkítottunk meg, igazainkért folytatott küzdelmünkben eddig pozitív eredményt elérni nem tudtunk. De ez egyáltalában nem szállítja le annak a munkásságnak politikai és etikai értékét, amelynek egy-egy mértőldjelzője Apponyinak minden külpolitikai tette. Így lehet csak valódi értéke szerint megítélnünk az ő most vázolt, párisi tevékenységét is.

Az 1921. évi január havi párisi konferencia befejeztével Apponyi egy megtisztelő felhívásnak téve eleget, ellátogatott Genfbe is, hogy ott, igen előkelő hallgatóság előtt a magyar probléma európai jelentőségéről tartson előadást. Bár ez a tevékenysége nem függött szorosan össze a Külügyi Társaság nevében és érdekében végzett munkával, de mivel egyrészt időrendileg szorosan ahhoz kapcsolódott, másrészt pedig alkalmat adott neki arra, hogy felfogását egy más, szintén jelentős környezetben újból kifejtse, néhány szóval meg kell ezt is említenünk.

Akkortáiban a *Revue de Genève* című folyóirat több állam vezető politikusát hívta meg előadó asztalához, hogy mindegyik a saját hazájáról, külpolitikájának az alapelveiről tájékoztassa a közönséget. Apponyi előadásának a tárgyául — mint jeleztem — a magyar probléma európai jelentőségét választotta, de ezt felhasználta arra, hogy egyrészt teljesen tárgyilagos aggályait fejtsse ki Keleteurópa balkánizálása miatt, másrészt pedig igen magas színvonalú vitába elegyedjék Danielouval, a francia kamara tagjával, aki az ottani képviselőházban a magyar békeszerződés előadója volt. Apponyi találóan mutatott rá a fejtegetéseiben Danielou tévedéseire. A helyzet megértése végett

ugyanis tudnunk kell, hogy a trianoni békeszerződés francia előadója is elismerte, hogy ez nemcsak a geográfiai határokat nem respektálta, hanem az etnográfiai határokra sem volt elég figyelemmel. Ezzel szemben azonban azt mondta, hogy ezen nem lehet segíteni, mert az anyaországtól elszakított magyarok úgysem lanknak egy tömegben, hanem csak nyelvszigeteket alkotnak és így az anyaországgal való együttmaradásuk keresztülvihetetlen lett volna. Ennek a kétségtelen falsumnak a megcáfolására Apponyi rámutatott arra, hogy Trianon 3,300.000 fajmagyart szakított el az anyaországtól és ezeknek több, mint a fele, kereken 1,180,000 fajmagyar olyan vidéken él, amelyek a csonkaországgal közvetlenül határosak (Csallóköz, Arad és Nagyszalonta vidéke stb.). Nyilvánvaló tehát, hogy Danielou-nak még ezt az egyetlen, a külföld szempontjából talán elfogadható érvét is kellő értékére szállította le Apponyi, amikor a francia előadó munkájának a hiányaira mutatott rá. De loyálisan elismerte annak általunk is elfogadható, vagy legalább a helyzet kegyetlenségét enyhíteni óhajtó okfejtését. Konklúzióképen aztán megállapította, hogy a trianoni szerződés nemcsak magyar, hanem egyetemes európai szempontból is veszedelmet jelent. Az 1921. év nyarán, pontosan június 4-én kezdődött meg Genfben a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójának évi — sorrendben már ötödik — közgyűlése. Erre a magyar delegációt Apponyi vezette ki és annak a tagjai a vele együtt a főtanácsba delegált Paikert Alajoson és e sorok íróján kívül Ludwig Ernő főkonzul, Charmant Oszkár, a budapesti Közjegyzői Kamara elnöke és Horváth Jenő, a Magyar- Külügyi Társaság igazgatója volt. Akkor az Unió elnöki tisztét Ador Gusztáv, a svájci köztársaság volt köztisztviselőben álló elnöke töltötte be, úgyhogy a kongresszus egész munkáját és tevékenységét svájci szempontból is jelentékenyen emelte az ő egyénisége. Apponyit a kongresszus egyik alelnökéül kérték fel, de ő ezt a nála megszokott tapintattal és önzetlenséggel elhárította magától, mert akkor Magyarország még nem volt a Népszövetség tagja, ő tehát nem akarta a hazáját még a saját személye útján sem egy, ezt az eszmét szolgáló intézményben vezető helyen reprezentálnia. Ekkor aztán felkérték őt a közgyűlés egyik hivatalos szónokául, ami rendkívül nagy megtiszteltetés volt, ha meggondoljuk, hogy kivülről csali a vezető, nagy európai államok népszövetségi ligái-

nak egy-egy reprezentánsa jutott ez alkalommal szóhoz. Ma sem felejttem még azt a felemelő mozzanatot, amikor a közgyűlés ünnepélyes megnyitásán, röviddel a svájci kormány egyik tagjának megnyitó-beszéde után, megjelent Apponyi impozáns alakja a szónoki emelvényen. Aki nem volt ott, annak a szituációt néhány ecsetvonással meg kell magyaráznunk. A színtér: Svájc. A vezetők: Franciaország, Anglia és a többi ántánt-hatalom képviselője. Ezzel szemben ott van a kis Magyarország, amely — bár akkor még a trianoni sors nem volt végleg megpecsételve — mégis lélekszámban, területben és legyőzöttségében szomorú sorsra volt már kárhóztatva és ennek a kis országnak ez az államférfia ott, a nagy világ-nyilvánosság előtt mondhatta el terjedelmüleg nem hosszú, de mindnyájunknak a szívébe markoló beszédét, amikor kifejtette, hogy ő a barrier másik oldaláról beszél és szava tele volt nemes meghatottsággal, amikor elmondta, hogy a magyar nemzet célja: „de faire tomber les barrières et d'arriver à la paix réelle et définitive, celle qui est dans les âmes autant que sur et efficace.”

A genfi közgyűlés egyébként hat bizottságban tárgyalta le programját s ezek közül Apponyi a nemzeti kisebbségek védelmét tárgyalóban fejtett ki élénk tevékenységet. Nekem volt szerencsém vele együtt ebben a bizottságban helyet foglalhatni és közvetlenül tapasztalni azt a feltétlen tiszteletet, amelyet vele szemben még ellenségeink is minden alkalommal mutattak. Apponyi itt is határozati javaslatot nyújtott be a kisebbségi ügyekkel foglalkozó állandó bizottság alakítására és a közgyűlés ezt el is fogadta s a hivatalos Népszövetség elé oly értelmű előterjesztés megtételét mondta ki, hogy az ilyen bizottságoknak joguk legyen a helyszínére kiszállni és ott a népszövetségi tanácstól reá ruházott hatáskörben még bírói vizsgálatot is megejteni. A genfi tanácskozások pozitív eredményeit — épp úgy, mint később is, nem egy életre való és magyar kezdeményezésre a Ligák Uniójában elfogadott határozatát — megíúsította eddig a hivatalos Népszövetség úgynevezett alkotmányát körülíró és a legmerevebb formalizmussal takaródzó szervezet. De erre megint csak azt mondhatjuk, hogy az^igazsá^, útja, hosszú és rögös s amit ma még nem tudunk kieszközölni, azt a jövő meghozhatja nekünk. Szükségünk van fáklyavivőkre, akik ezt a sötét utat állandóan megvilágítják.

A Népszövetségi Ligák Uniójának a munkásságát minden részletében tovább követni e soroknak nem lehet feladata,, hiszen nem az a szándékunk, hogy az Unió munkásságát vessük papírra, hanem az, hogy Apponyinak a Magyar Külügyi Társaságban kifejtett tevékenységét vázoljuk. Legyen szabad tehát az Unióval kapcsolatban még csak két mozzanatról megemlékeznem. Az egyik 1922. évi októberben játszódtott le Budapesten, amikor az Unió főtanácsa itt tartotta az ülését. Budapest akkor az Unió révén a nemzetközi társadalom sok számottevő tagjának volt a találkozó pontja. Az elnöki tisztet Ruf fini volt olasz miniszter, egyetemi tanár töltötte be, az egyes államok közül pedig, amelyek itt képviseltették magukat, megemlítjük Olaszországot, Nagybritanniát, Franciaországot, Japánt, Kínát, Németalföldet, Svédországot, Dániát, Ausztriát, Németországot, Görögországot, Lengyelországot, Törökországot és még sok más államot. A budapesti gyűlés nem úgynevezett assemblée volt, hanem conseil, vagyis tanácsülés, amely azonban jelentőségében vetekedett az assemblée-val.

Ami speciálisan Apponyinak itt való szerepét illeti, arra, mint a vendéglátó Magyar Külügyi Társaság elnökének, eminens módja és alkalmá volt. És ezt gyönyörűen oldotta is meg. A beható tanácskozásokkal eltöltött napi munka végeztével gondoskodtak az előkelő külföldieknek társadalmunk vezető egyéniségeivel való bizalmas megismerkedéséről is. A külföldi vendégek tiszteletére a Külügyi Társaság rendezett a parlamentben fogadást, másnap a miniszterelnök, Bethlen gróf fogadta a vendégeket, majd a székesfőváros adott a tiszteletükre ebédet, ugyanaznap pedig a kormányzó teát. Az ünnepségeket a m. kir. Operaházban lejátszódo díszelőadás folytatta, amikor Dohnányi Ernő „A vajda tornya” című operáját adták elő, a zárókövet és a közönségre legközvetlenebb hatást gyakorló mozzanatát pedig a Pesti Vigadó nagytermében lezajlott hatalmas nagygyűlés adta meg, amely-en Apponyi elnökölt. Tőle jobbra-balra az említett különféle államok nagy társadalmi szervezeteinek előkelő képviselői. Apponyi nagyszabású megnyitójában találó szavakkal jellemezte annak a külpolitikai lépésnek a horderejét, hogy Magyarország belépett a Népszövetségbe. Az Unió budapesti ülése kétségkívül nagy lépése volt a Külügyi Társaságnak az Unióban való szerepe megszilárdításához és ezzel

megkezdődött Magyarország és képviselőinek az Unió egész munkásságában a régihez képest sokkal intenzivebb és sokkal befolyásosabb ténykedése.

A Népszövetségi Ligák Uniójának a munkájában Apponyi még igen intenzív szerepet játszott az 1923. év június havában Bécsben megtartott közgyűlésen is. Már fentebb rámutattunk arra, hogy az Unióban Apponyi tevékenységének igen tekintélyes része a nemzeti kisebbségek ügyének az igazságosság és méltányosság keretei közt leendő rendelkezésére irányult, ő nagyon jól tudta azt, hogy az úgynevezett kisebbségi szerződések és a népszövetségi egyezség-okmány erre csak rendkívül kis mértékben adnak lehetőséget, de mindig az volt az álláspontja, hogy mind a két említett jogalkotás, mint általában bármely jogintézmény is fejlesztésre szorul és amikor egy nemzetközi intézménynek a hibáit a gyakorlat megmutatja, akkor azon fokozatosan segíteni kell, azoknak a részleteknek a kiküszöbölésével és a hibás intézkedéseknek a módosításával, amelyek az intézmény tulajdonképeni céljának az elérésére aggályosak. Apponyi itt is — mint mindig — az ideált tartotta a szem előtt: nincsenek oly tökéletes intézmények, melyek hiányai az idők folyamán napvilágra ne jönnének, ha pedig vannak, akkor éppen az igazságosság eszményének, mint ideális célnak a megvalósítása érdekében kell ezen segíteni.

Ezt az alaptételt követve magától értődik, hogy ő sem a nemzeti kisebbségek jogait szabályozó nemzetközi szerződéseket, sem pedig a népszövetségi egyezség-okmányt ideális alkotásnak nem tekinthette, sőt minden alkalmat megragadott arra, hogy azoknak a hibáira — és pedig politikai és jogi okoskodással — rámutasson s az illetékes tényezőket azoknak a reformjára nógassa. Hogy aztán ez az akciója eddig pozitív eredménnyel nem járt, az semmit nem von le az ő érdeméből, mert hiszen a hibás intézmények megjavítása nem az ő hatalmi szavától függ. Sőt tovább megyek: az, hogy ezek az ő, minden alkalommal megismételt észrevételei eleddig eredménytelenek maradtak, a legfényesebben bizonyítja azt a tényt, hogy a jelenlegi külpolitikai helyzetben hatalommal rendelkező és döntésre hivatott tényezők egyáltalában nem a jogszeme diadalát, hanem az úgynevezett békeszerződésekben, tulajdonképpen pedig a békediktátumokban maguk javára kikényszerített ked-

vező pozíció perpetuálását kívánják. Ha egy politikusnak sikerül a tárgyilagosan gondolkozó közvélemény előtt igazolni azt, hogy az az intézmény, amelyet ő támad, nem tökéletes és egyúttal sikerül azt is igazolnia, hogy az igazságosság elvének a megvalósítása érdekében azt akként kellene reformálni, amint ő javasolja, akkor a reform elmulasztásáért a felelősség nem őt terheli, hanem azokat a hatalmasokat, akik a maguk, illetve államaik önös törekvéseit tetszetős jogi formákba öltöztették, amelyeknek azonban az erkölcsi tartalmuk mindinkább gyengül. Nos, a kisebbségi problémában a Népszövetség fennállása óta állandóan tapasztalt tény, hogy minden alkalommal, amikor egy kisebbség jogos panasszal fordult a Népszövetség tanácsa elé, akkor az utóbbi vagy húzta-halasztotta a dolgot, vagy pedig végül nem térhetvén ki a megoldás elől, legtöbbször olyan döntésre jutott, amely az erkölcsi jogelvet kielégíteni egyáltalában nem képes. Ennek a ma érvényes formális jogban, illetve a ma létező népszövetségi intézmény struktúrájában és a politikában egyaránt megvan a maga oka. Az előbbiben az, hogy a kisebbségi panaszokat csak akkor lehet tárgyalni, ha a Népszövetség tanácsának valamelyik tagja azt magáévá teszi, amiből folyik, hogy mivel a tanácsban a jelenlegi úgynevezett győztes nagyhatalmak és az ő kegyelmükből oda belekerült egyéb államok, illetve kormányaik alkotják a többséget, így érdembeli döntést ezeknek az érdekei ellen nem lehet keresztül vinni. A formai jog mellettünk szólhat tehát, de az erkölcsi igazságban mégis elmarasztaltatunk. Apponyi egyik állandó külpolitikai akciója e szerint az, hogy a kisebbségi panaszok tárgyalását minden állam, amely a Népszövetségnek tagja, kikényszerítse, ezzel tehát az úgynevezett győztesek megkülönböztetett volta kiküszöböltessék. Sőt tovább megy és ezt a jogot nemcsak maguknak az államoknak óhajtaná megadni, hanem a kisebbségek közjogi, egyházi, kulturális, gazdasági közületeinek is, tehát mindazoknak a testületeknek, amelyek a magasabb ethikai felfogás szempontjából jogosan képviselik egy-egy kisebbség jelentékenyebb tömegét. Példával élve: kellene, hogy panaszjoga, illetve úgynevezett aktorátusa legyen az erdélyi magyar egyházak bármelyikének, vagy a felvidéki református iskolák felügyeleti hatóságának, vagy a bácskai magyar gazdasági érdekeltségnek stb. Apponyi reform-törekvésének egy másik része

pedig ezen a téren azt célozza, hogy a kisebbségi panaszok feletti döntés vétessék ki a népszövetségi tanács illetékessége alól, mert az, mint politikai testület, erre nem alkalmas, és utaltassék nemzetközi döntő bíróság elé. A jogszeme szempontjából nem lehet kétség az iránt, hogy a fejlődésnek ez az útja a helyes s az anyagi igazság szempontjából ide kell törekednünk.

Az 1923. évi bécsi konferencián Apponyi ebben az irányban igen erőteljes munkásságot fejtett ki, amelynek meg is volt a maga szép eredménye, amennyiben — bár a közgyűlés tagjainak jelentékeny része a magyar felfogással, sőt nemzetünkkel szemben is ellenséges gondolkozású államokból került ki — még se tudott elzárkózni az igazságnak azon erkölcsileg kötelező ereje elől, amely a nyilvánosság előtt minden közéleti tényezőt kell, hogy kötelezzon. Ennek tulajdonítható, hogy a bécsi konferencia rezolúciójá emelte Apponyinak azt a javaslatát, amely a kisebbségek sérelmeinek az orvoslása terén az eddig tapasztaltakkal szemben „reformatio in melius”-t indítványozott. A vonatkozó rezolúció, amelyet maga a közgyűlés fogadott el, kimondja, hogy jogosnak tartja azt, hogy egy-egy panaszt a Népszövetség bármely tagja, tehát bármely állam kormánya benyújthasson, de azonkívül joga legyen erre az önkormányzati testületek alkotmányos képviselőinek is, végül pedig a vallási, gazdasági, vagy kulturális kisebbségi testületeknek. Kimondotta továbbá a rezolúció azt a kívánságát is, hogy a kisebbségi panaszok elbírálása az egész vonalon a kontradiktórus eljárás szerint történjék, amiben benne van az, hogy a sérelmezett kisebbség nemcsak a panasz megtételénél kell, hogy meghallgattassék, hanem akkor is, amikor a panaszolt állam kormánya erre megtette az észrevételeit, szóval az egész eljárás úgy folyjék le, mint egy, a modern jogelvek szerint felépített bírósági tárgyalás. A bécsi rezolúciónak ez a végeredménye magában is igen jelentős volt s bár ismételtlen leszögezzük azt, hogy egyelőre, sajnos, még megvalósítást nem nyert, hiszen a Népszövetségi Unió nem hivatalos, hanem csak társadalmi szerv, amelynek nincs hatásköre meglévő nemzetközi intézmények effektív megváltoztatására, de már maga az említett elvnek az elfogadása és azóta is állandó hangoztatása kétségtelen erkölcsi diadal volt azoknak a sikereknek a láncolatában.

latában, amelyeket Apponyi bámulatos szívóssággal s az igazság erejébe vetett rendületlen hittel folytatott küzdelmeiben időről-időre elért.

De hagyjuk a külföldet és nézzük azt, hogy mit csinált Apponyi a Külügyi Társaság érdekében ezek alatt az évek alatt itthon, magyar földön?

Arról itt nem akarunk szólni, hogy a Külügyi Társaság vezető munkáját, irányítását, programjának tartalommal megtöltését mindenkor az elnöki minőségnek valóban ideális értelmében vállalta és végezte is. Közéletünkben sajnosán gyakori jelenség az, amidőn nagynevű előkelőségek egy-egy társadalmi intézménynek az élére állnak és az ez által a köztudatban elért, vagy elérhető sikereket élvezik, de az illető társaság tényleges munkájából alig veszik ki a részüket. Apponyi azonban ezen a téren is az ő kristálytisza erkölcsi elvének hódol: ha vállal valamit, tudja, hogy mire vállalkozik és azt teljes odaadással végezni lelkiismereti kötelességének tekinti. A Külügyi Társaság irattára és jegyzőkönyvei meg fogják őrizni őneki ezen a téren évek során át kifejtett áldásos tevékenységét. Hány irányító eszmének a leszögezése, hány külpolitikai gondolatnak a megvitatása, előadásoknak, vitaesteknek a rendezése, folyóiratainkban és kiadványainkban egy-egy tervnek, eszmének kifejtése és megrögzítése fűződik az ő közvetlen iniciatívájához! Lelkiismeretessége annyira megy, hogy még a mindennapi adminisztráció fárasztó és sokszor bizony száraz teendőit is gondos figyelemmel kíséri s az igazgatósági ülések ilyenmő munkásságát ő maga irányítja. Pedig a magyar közönség külpolitikai tájékozottságának az emelése érdekében ő még a Társaságon kívül is élénk munkásságot fejt ki. Elég, ha ezen a téren csak arra a témérdek vezércikkre, politikai értekezésre és hasonló irodalmi termékre mutatunk rá, amelyek az évek során az ő tollából kerültek ki s amelyek mindegyike azt a célt szolgálta, hogy a közönség a külpolitika eseményeit tisztán lássa, gondolatvilágát ezek az események megtermékenyítsék és a haza sorsának az intézésénél ezekre mindig kellő figyelemmel legyen.

Messze vezetne azonban, ha őneki itt benn, a mi körünkben való mindennapi munkáját részletezni óhajtánók. Legyen elég azt kiemelnünk, hogy minden vezető külpolitikai gondolat,

amit vallunk, minden terv, minden akció, amelyet megvalósítani szándékozunk, eredetileg és végső eredményében az ő koncepciója. Ha pedig súlyt vet arra, hogy egyes témák és gondolatok a közönség szélesebb körében is meggyökeresedjenek, vagy ha külföldi vendég érkezik hozzánk, aki a maga jelentőségével és a nemzetközi életben elfoglalt pozíciójával a mi igazunknak értékes szolgálatokat tehet, akkor ő soha sem késlekedik az ily munkakörben az ő legszemélyesebb tevékenységét is kifejtteni. Erre elég példa volt a múltban és van mostan is.

Lehetetlen azonban, hogy mielőtt Apponyinak a Magyar Külügyi Társasághoz való viszonya megrajzolását befejeznők, legalább nagy vonásokban rá ne mutassunk a Társaság munkásságának arra az irányzatára és kimélyítésére, amely a magyar vidéket is bevonta tevékenységi körébe s amely akciónak súlyt és jelentőséget az a körülmény adott, hogy Apponyi teljes megértéssel, odaadással és tekintélyének egész mértékével állt a Külügyi Társaság programja megvalósításának ezen része mellé is, mint annak legfőbb irányítója. Az úgynevezett vidéki akcióról szólok itt, amelyhez e sorok íróját némi egyéni emlékek fűzik, mert ő volt az, aki a Társaságban rámutatott arra, hogy bármily értékes is a Társaságnak a fővárosban lefolytatott tevékenysége, mégis a magyar intelligencia zömét csak úgy lehet megnyerni programunknak, ha nem kíméljük a fáradságot és elmegyünk oda, a nagyobb vidéki gócpontokba, ahol az élőszo erejével igyekszünk a művelt nagyközönséget céljaink igazáról meggyőzni és azt a bizonyos külpolitikai érzéket, amely nálunk sajnos, még ma sincsen meg, őbenne felkelteni és fejleszteni,

Apponyi ezt a gondolatot — mint jeleztem — teljességében és hozzá tehetjük, valóban lelkiismeretesen tette magáévá és immár évek óta, mint egy fiatal apostol járja végig az országot, hogy a nagyobb vidéki városokban külpolitikai kérdésekről nagy beszédeket mondjon és a Külügyi Társaságnak híveket szerezzen. Fényes külsőségek közepette, amelyekben visszatükröződött az egész magyar társadalomnak az a kijegecesedett felfogása, hogy az ő személye a pártokon és politikai ellentéteken messze felülemelkedő nemzetközi érték, folytak le ezek a vidéki ülések. Egyszer a Nagy-Alföld egy centruma tisztelhetette őt vendégül, másszor a Dunántúl valamelyik vezető városa:

mindenütt ugyanazt az eszmét szolgálta, ugyanazt a gondolatot és a magasabb értelemben felfogott külpolitikai felvilágosításnak és tanításnak valósággal klasszikus példái voltak azok a beszédek, amiket ő ezzel a céllal az utóbb lefolyt évek alatt Pécsen, Szegeden, Debrecenben, Szombathelyen, Győrött, Székesfehérvárott elmondott. Azt szinte magától értetődőnek kell tartanunk, hogy az ő megjelenése egy-egy ilyen, a vidéken tartott ünnepi ülésünk alkalmával mindig valódi ünnep volt, de nemcsak a miénk, hanem azé a városé is, amelyet ő a látogatásával megtisztelt. Az ő nemzeti és nemzetközi pozícióját ismerve, azt is természetesnek kell találnunk, hogy az ilyen gyűlés külsőségeiben mindazt megadta, amit a társadalom a nemzet nagy fiának megadhat. De a dolgok valódi lényege mégis abban rejlett, hogy az az érdeklődő nagyközönség, amely az ülés termét mindenütt a legutolsó zugig megtöltötte, valósággal leste az ő ajkáról a szót és mohón szívta magába az onnan elhangzott igazságot. Apponyinak egy-egy ilyen vidéki megnyilatkozása egy-egy nagy politikai, nemzeti és társadalmi esemény volt, amelynek a kirezgései sokáig voltak érezhetőek, hatásait pedig állandóaknak kell tekintenünk. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy fokozatosan sikerült a máskülönbben meglehetősen nehezen mozgatható és ilyen gondolatkör iránt kevés érzékkel bíró magyar társadalmat a Külügyi Társaság programjának effektív támogatására megnyerni.

De leteszem a tollat, pedig írni valóm sok volna még. Ha csak nagy körvonalakban akarnám is híven jellemezni Apponyinak és a Külügyi Társaságnak egymáshoz való bensőséges viszonyát, akkor még oldalakat kellene megtöltenem, talán nem mindig nagyjelentőségű, de annál intimebb és sokszor döntő minőségű részleteknek a leírásával. Hiszen mi, akik oly szerencsések vagyunk ezen a téren az ő közvetlen munkatársai lehetni s ebből folyóan gyakran érintkezve övele, közvetlenül érezzük az ő nagy egyéniségének minden hódolatot parancsoló \ volta mellett is közvetlen melegségét, mi talán azon kevesek közé tartozunk, akik leginkább tudjuk megérteni, értékelni és élvezni az ő tiszta lelkének és sokszor őszinte humorának a csillogását is. Az együttműködés mindezekre sok alkalmat ad

és a nagy ember valódi nagyságát jobban lehet megismerni akkor, amikor nem a nagy nyilvánosság előtt szerepel, hanem bizalmas körben adja magából azt, ami az ő igazi Énjéhez tartozik. De célunk nem lehet Apponyinak a Külügyi Társaságban kifejtett munkássága minden részletét kifejteni. Mi képet akartunk festeni, amely képnek a tárgya a Külügyi Társaság, a maga komoly programjával, a maga határozott célkitűzésével és a maga elszánt munkakészségével. Ennek a képnek azonban színt, tartalmat, melegséget az az egyén ad, aki az egész eszmét valóra váltotta, aki azt fáradhatatlan odaadással szolgálja s aki most, élete nyolc évtizedének a befejeztekor is közéleti tevékenységének ezt a jelentős részét, amely a mi szívünkhöz olyan közel áll, igaz megértéssel és szeretettel veszi körül. Ez Apponyi Albert nekünk, a Magyar Külügyi Társaságnak!